

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมมีความสัมพันธ์สังคม เพราะผู้แต่งคือสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม และมักจะหยิบยกประเด็นที่น่าสนใจในยุคสมัยนั้นมาเป็นวัตถุดิบในการแต่ง วรรณกรรมจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนภาพที่แท้จริงของสังคมในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นเครื่องบ่งชี้ความเจริญของยุคสมัย และให้ความรู้ทางด้านขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ประวัติศาสตร์ ดำนาน และความเชื่อต่าง ๆ ของคนในยุค นั้น

นอกจากนี้วรรณกรรมยังมีอิทธิพลต่อสังคม ในด้านการโน้มน้าวความคิดของผู้อ่านให้เชื่อถือหรือคล้อยตามผ่านการใช้ภาษา บทบาทของผู้แต่งจึงมีส่วนสำคัญทำให้ผู้อ่านเกิดสำนึกทางสังคม ดังที่เจตนา นาควัชระ (2514: 22) กล่าวถึงนักประพันธ์ที่ดีสรุปได้ว่า นักประพันธ์ที่ดีก็คือนักประพันธ์ที่พยายามเสาะหาลักษณะและความหมายที่แท้จริงของสังคมตน และนำมาแสดงออกในวิธีการที่ชี้ให้เห็นว่าเขามีความสนใจและรับผิดชอบต่อสังคมนั้นๆ อย่างแท้จริง

มาลา คำจันทร์ เป็นนักประพันธ์ที่นำเอาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนท้องถิ่นล้านนา เช่น ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ประวัติศาสตร์ นิทาน วรรณกรรมพื้นบ้าน ดำนาน และความเชื่อต่าง ๆ มาบอกเล่าผ่านตัวละครด้วยถ้อยคำสำนวนที่ทำให้เห็นภาพ ดังที่ สมพร วรรณะสาร วาร์นาโด (2546: 20) กล่าวถึงความเชื่อสรุปได้ว่า ความเชื่อถืออีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในงานหลาย ๆ ตอนของมาลา คำจันทร์ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการผิดจารีตประเพณี ทำให้เกิดอาเพศต่าง ๆ ซึ่งคนภาคเหนือเรียกว่า “ซิด” ความเชื่อหลักอีกอย่างหนึ่งของคนล้านนา คือ ความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ บุญ บาป และกรรม ความเชื่อเหล่านี้มีแทรกในวรรณกรรมของมาลา คำจันทร์ หลายเรื่อง

ในส่วนที่เกี่ยวกับจารีตประเพณีและความเชื่อนี้ สรุปได้ว่า การอ่านวรรณกรรมของมาลา คำจันทร์ คือ การอ่านวิถีชีวิตและความเชื่อทั้งมวลของคนในท้องถิ่นภาคเหนือ เท่าที่คน ๆ หนึ่งได้ใช้ชีวิตคลุกคลีเติบโตซึมซับเอาเรื่องเหล่านี้มาตั้งแต่เด็กจะพึงประมวลได้

เรื่อง “ซิด” เป็นความเชื่อประการหนึ่งที่สะท้อนอยู่ในวรรณกรรมของ มาลา คำจันทร์ หลายเรื่อง ชาวล้านนาเชื่อว่าเป็น “ซิด” ก็คือ “ข้อห้าม” หรือการกระทำที่ผิดจากแบบแผน อันเป็นจารีตที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ซึ่งถ้าหากกระทำในสิ่งที่ต้องห้ามแล้ว ผู้กระทำนั้นก็จะตกซิดหรือเกิดความอัปมงคล ซึ่งความเชื่อเหล่านี้สะท้อนอยู่ในวรรณกรรมของมาลา คำจันทร์ เช่น

“เออ....หรือจะเป็นด้วยฝูงงูต้องซิดใหญ่อุบาทว์หลวงเสียแล้ว เข้มห้ามห้ากกล้าคะนองหนุ่ม พลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินค้นหาพระละงั้งอันเป็นแก่นธาตุธรณีหลักโลก บุญตัวไม่มี บารมีไม่แก้กล้าพอจะแตะต้องครอบครอง อาเพศอาถรรพ์ร้ายแรงยังฝังแฝงเกี่ยวกับซิด คำสาปคำแช่งแรงร้ายกระทำเป็นร้ายกับฝูงงูไม่ได้ ก็เลยกระทำเอากับลูกกับเมีย” (มาลา คำจันทร์, 2542: 60)

จากเรื่องเมืองลับแลที่ยกมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนท้องถิ่นล้านนาเกี่ยวกับเรื่อง “ซิด” ว่าการที่คนเราจะครอบครองเป็นเจ้าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น คนผู้นั้นจะต้องมีบุญบารมีคู่ควรกับสิ่งนั้นจริง ๆ สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจึงจะให้คุณในทางปกป้องคุ้มครอง เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละอย่างจะมีคาถาเสกกำกับ ดังนั้นผู้ที่ได้ครอบครองจะต้องเป็นผู้ที่มีบุญบารมีคู่ควรจริง ๆ แต่ถ้าคนผู้นั้นบุญบารมีไม่ถึงอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ก็จะคลั่งคลุ้มให้เกิดเป็นความป่วยไข้แก่ตนเองหรือคนในครอบครัว ในเรื่องเมืองลับแลนี้ตัวละครในเรื่องเมืองยังเป็นหนุ่มได้เดินทางเสาะแสวงหาพระละงั้ง ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หายาก แต่บุญบารมีไม่ถึงจึงไม่ได้ครอบครองอำนาจของคำสาปแช่งนั้นจึงมากระทำแก่คนในครอบครัวให้เกิดความเจ็บป่วยเรื้อรัง รักษาไม่หาย หาสาเหตุไม่ได้ หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่าตกซิด แต่เนื่องจากตัวละครในเรื่องซึ่งเป็นผู้ชายที่เคยผ่านการบวชเรียนมาแล้ว อำนาจของคำสาปแช่งไม่สามารถทำอันตรายได้ จึงไปกระทำแก่คนในครอบครัวให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานาแทน

“อยู่ดี ๆ พระอินทร์จะส่งมันลงมาทำไม คนบ้านเราคงจะทำอะไรผิดฮึดผิดฮอยสักอย่าง จึงต้องด้วยอุบาทว์พระอินทร์” (มาลา คำจันทร์, 2526: 58)

จากเรื่องนกแอ่นฟ้าที่ยกมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนท้องถิ่นล้านนาเกี่ยวกับเรื่อง “จิด” ประเภทหนึ่งที่เรียกว่า “อุบาทว์” หมายถึง ความไม่ดีไม่งามเพราะสัตว์เป็นตัวแสดงเหตุให้เห็น หรือเพราะปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ไม่ค่อยจะได้พบเห็นบ่อยนัก อุบาทว์คือสิ่งที่นำมาซึ่งความเป็นเสนียดจัญไรให้แก่ตัวเอง แก่ครอบครัว แก่บ้านเมือง ซึ่งสิ่งที่เป็อุบาทว์นี้หมายรวมทั้งความไม่ดีไม่งามต่าง ๆ รวมถึงลางร้าย เช่นเดียวกับจิด คือ เป็นการแสดงให้เห็นถึงลางสังหรณ์ซึ่งอาจมาในรูปแบบของสัตว์ 2 เท้า 4 เท้า สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์น้ำ สัตว์ปีก ซึ่งถือกันว่าเทวดามาแสดงนิมิตให้เห็น เรียกว่า “อุบาทว์” ทั้งนี้สิ่งที่ได้เห็นนั้นอาจเป็นของแปลก พิสดารหรือไม่เคยพบเคยเห็น ถือเป็ลางมาบอกเหตุล่วงหน้า เมื่อได้พบได้เห็นแล้วให้รีบแก้ไขเสียภายใน 3-5 วันเหตุการณ์เลวร้ายก็จะไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่แก้ไขก็จะกลายเป็นจิด คือความไม่ดีไม่งาม ความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ครอบครัว ตำบล หมู่บ้าน หรือบ้านเมืองเป็นต้น ในเรื่อง “นกแอ่นฟ้า” ครอบครัวนี้กำลังเผชิญกับ “ควายพระอินทร์” หมายถึง หนองชนิดหนึ่งที่มากัดกินต้นข้าวในเวลากลางคืน ทำให้ต้นข้าวได้รับความเสียหายชาวล้านนาถือเป็นลางบอกเหตุจากพระอินทร์ ว่าชาวบ้านทำผิดคิดผิดรอยจึงต้องด้วยอุบาทว์พระอินทร์ หรือการลงโทษจากพระอินทร์นั่นเอง

มูลนิธินิสารุกรมวัฒนธรรมไทย (2542: 716-717) ให้ความหมายของ “กฤตย์” หรือ “จิด” หรือ ว่า ต้องห้าม คือห้ามประพฤติปฏิบัติ ซึ่งถ้าหากกระทำในสิ่งที่ต้องห้ามแล้ว ผู้กระทำนั้นก็จะตกจิดหรือเกิดความอัปมงคล อันเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม มีแต่ความเสื่อม เป็นเสนียดจัญไร เกิดความพินาศลบหาย เกิดความทุกข์ความกังวล ทำให้ร้อนทั้งกายและใจ คอยเฝ้าผลาญจิตใจให้ผุกร่อน สิ่งที่ไม่ดีไม่งามที่วิปริตอันมนุษย์ทำขึ้นเรียกว่า “จิด” ส่วนความไม่ดีไม่งามเพราะสัตว์เป็นตัวแสดงเหตุให้เห็น หรือเพราะปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ไม่ค่อยจะพบเห็นได้บ่อยนักเรียกว่า “อุบาทว์”

พระยาอนุมานราชธน (2502: 28-29) ได้กล่าวถึงความเชื่อสรุปได้ว่า เป็นธรรมดาของมนุษย์ถ้ายังไม่มีสิ่งใดที่ตนไม่รู้หรือยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดเรื่องนั้นย่อมเป็นที่อยากรู้อยากเห็น และเมื่อไม่สามารถที่จะรู้ได้ก็จะใช้วิธีการเดา โดยอาจจะอาศัยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อนหรือไม่ก็จะเดาจากเรื่องราวที่เคยมีผู้เล่าไว้ก่อน และถ้าเรื่องนั้นสอดคล้องกับความรู้สึกก็จะตกลงใจเชื่อทันที ส่วนทัศนะเกี่ยวกับด้านความเชื่อจากผู้รู้ท่านอื่น ๆ มีดังนี้

กึ่งแก้ว อัตถากร (2529: 93) ให้ความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” สรุปได้ว่า เห็นจริงด้วย เห็นจริงตาม จะเห็นเช่นนั้นด้วยความรู้สึกหรือด้วยความไตร่ตรองโดยเหตุผลก็ตาม ภิญโญ จิตต์ธรรม (2522: 67) เขียนเกี่ยวกับความเชื่อสรุปได้ว่า ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อและความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์โบราณ

ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2521: 68-70) ให้ทัศนะเกี่ยวกับความเชื่อสรุปได้ว่า ขึ้นต้นด้วยมนุษย์เราอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์ เพราะยังขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่า ฝนตกเพราะนาคให้น้ำ หรือมีเทวดาเป็นผู้บันดาล ฟาร้องก็ว่าเป็นเสียงรถพระอินทร์กำลังยกทัพ มีพวกราชทูต เป็นไพร่พลไปรบยักษ์ ฟาแลบก็ว่า แสงจากนางเมขลาปล่อยแก้ว ฟาผ่าก็ว่ารามสูรขว้างขวาน โลกของเรานั้นแบน มีปลาอานนท์หนุนอยู่ เวลาแผ่นดินไหวก็ว่าปลาอานนท์พลิกตัว... วิทยาศาสตร์ได้เข้ามาพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเหตุผลทางไสยศาสตร์ ถือคติความเชื่อเหล่านี้ไม่จริง มีเหตุผลอื่นที่ทำให้ฝนตก เกิดพายุ แผ่นดินไหว ซึ่งพิสูจน์ได้อย่างชัดเจน วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์ในความเชื่อถือของมนุษย์ และได้เข้าแทนที่เรื่อยมา

ความเชื่อที่คนท้องถิ่นล้านน่านับถือสืบต่อกันมานั้น จะสืบทอดผ่านการบอกเล่าหรือการปฏิบัติสืบทอดกันทางสายตระกูล เป็นพฤติกรรมที่ถูกหล่อหลอมซึมซับอยู่ในสายเลือด ดังที่ ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ (2542: 22-23) สรุปเกี่ยวกับระบบความคิด ความเชื่อไว้ว่า ระบบความคิดที่เป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจส่วนลึกของชาวล้านนา ที่ก่อให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมอันเป็นแบบแผนที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน บ่อยครั้งผู้กระทำก็ไม่ทราบว่าจะทำไมต้องปฏิบัติ หรือมีประวัติความเป็นมาอย่างไร หากแต่ต้องยึดถืออย่างนั้นสืบต่อกันมา

จากที่กล่าวมาแล้วเห็นได้ว่า มวลมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้โดยอาศัยความเชื่อที่ยึดถือเป็นแบบอย่างและแนวทางในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในกรอบของสังคม ทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์ดำเนินไปได้อย่างสงบสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อย ความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ต่อมาเมื่อวิทยาการต่าง ๆ ก้าวหน้าขึ้น ความเชื่อบางประการได้รับการพิสูจน์ให้เห็นข้อเท็จจริง ความเชื่อบางประการจึงมีการเปลี่ยนแปลงหรือถูกยกเลิก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การตกลงของคนในท้องถิ่นด้วยความเชื่อมีความสอดคล้องกลมกลืนกับศาสนาหรือได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา ความเชื่อจึงมีอำนาจอยู่เหนือจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพฤติกรรมของมนุษย์โดยสะท้อน

ออกมาในรูปของกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรม จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

จากเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องที่ปรากฏในวรรณกรรมของมาลา คำจันทร์ ในด้านที่มาของวัฒนธรรมตามคติความเชื่อของชาวล้านนา ในด้านการมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่นล้านนา รวมถึงศึกษาภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของคนท้องถิ่นล้านนาที่ปรากฏในวรรณกรรมของ มาลา คำจันทร์ และศึกษาด้านการใช้ภาษาที่ปรากฏในข้อห้ามตามคติความเชื่อของชาวล้านนา ในด้านการใช้ภาษาสัญลักษณ์เพราะวรรณกรรมของมาลา คำจันทร์ เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนภาพวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อของคนท้องถิ่นล้านนา ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายก็จะมีเรื่องวัฒนธรรมความเชื่อแฝงอยู่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาที่มาของวัฒนธรรมตามคติความเชื่อของชาวล้านนา ในด้านการมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่นล้านนา
2. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของคนท้องถิ่นล้านนาที่ปรากฏในผลงานของ มาลา คำจันทร์
3. เพื่อศึกษาด้านการใช้ภาษาที่ปรากฏในข้อห้ามตามคติความเชื่อของชาวล้านนา ในด้านการใช้สัญลักษณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบที่มาของ วัฒนธรรมตามคติความเชื่อของชาวล้านนา ในด้านการมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนท้องถิ่นล้านนา
2. ทำให้ทราบลักษณะวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของคนท้องถิ่นล้านนา
3. ทำให้ทราบลักษณะการใช้ภาษาด้าน การใช้สัญลักษณ์

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะวรรณกรรมที่เป็นนวนิยายและเรื่องสั้นของมาลา คำจันทร์ จำนวนทั้งสิ้น 14 เรื่อง โดยเลือกศึกษานวนิยายและเรื่องสั้นที่มีตัวละครเป็นคนไทยในท้องถิ่นภาคเหนือที่อาศัยอยู่บนพื้นราบเท่านั้น ส่วนนวนิยายและเรื่องสั้นที่มีตัวละครเป็นชาวไทยภูเขาจะไม่นำมาศึกษา

นิยามศัพท์

จิต หมายถึง ต้องห้าม คือห้ามประพฤติปฏิบัติ ซึ่งถ้าหากกระทำในสิ่งที่ต้องห้ามแล้ว ผู้กระทำนั้นก็ จะตกจิตหรือเกิดความอับมงคล อันเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม มีแต่ความเสื่อม เป็นเสนียดจัญไร เกิดความ พินาศ เกิดความทุกข์ความกังวล ทำให้ร้อนทั้งกายและใจ คอยเผาผลาญจิตใจให้สุกร้อน สิ่งที่ไม่ดีไม่ งามที่วิปริตอันมนุษย์ทำขึ้นเรียกว่า “จิต”

อุบาทว์ หมายถึง สิ่งที่น่ามาซึ่งความเป็นเสนียดจัญไรแก่ตนเอง ครอบครัวและบ้านเมือง ซึ่งสิ่งที่เป็น อุบาทว์นี้หมายรวมทั้งความไม่ดีไม่งามต่าง ๆ ที่จะทำให้ชีวิตของผู้ประสบพบเห็นลงร้ายต่าง ๆ เช่นเดียวกับจิต

ความเชื่อ หมายถึง เห็นจริงด้วย เห็นจริงตาม จะเห็นเช่นนั้นด้วยความรู้สึกหรือด้วยความไตร่ตรอง โดยเหตุผลก็ตาม

สัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่กำหนดนิยามกันขึ้นเพื่อให้ใช้ความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่ง

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ, วิถีชีวิตของหมู่คณะ, ในพระราชบัญญัติ วัฒนธรรม พุทธศักราช 2485 หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน, ทางวิทยาการ หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน.